

E-LOGOS
ELECTRONIC JOURNAL FOR PHILOSOPHY/2003
ISSN 1211-0442

Kde je dobro v informaci?

Kritika díla Michala Růžičky

Jaroslav Ježek

jarda.jezek@volny.cz

1 Úvodem

Již během čtení Růžičkova eseje dramaticky psaného divadelní formou¹ jsem pociťoval mnoho nesrovnalostí, se kterými buď lze pouze nesouhlasit či které je dokonce nutno uvést na pravou míru.

Ačkoliv se nejedná o pouhou recenzi díla, nejedná se ani o převyprávění ani o strhující kritiku a už vůbec ne o obdivné chvalozpěvy. Jde o všechno dohromady, chvílemi bude něčeho trochu více, aby za chvíli se poměr na vahách převrátil zase na opačnou stranu.

Protože jsem se rozhodl postupně se vyjadřovat k celému dílu, hodlám dodržet také jeho strukturu. Předmluva k dílu sice také patří, ale není z pera téhož autora, proto ji nyní vynechám.

2 Motto

Již první slova, kterými toto dílo začíná lze považovat za více než jen vytržena z kontextu a minimálně vsazena do kontextu, kam podle mého nepatří. Nehledě na fakt, že není možné pronášet unáhlené závěry o tom, zda-li je lepší princ nebo princip a to hned z několika důvodů. Jde o naprosto nesrovnatelné kategorie, které mají jiné určení, jiné náplně a jiné vlastnosti. Toto tvrzení neříká nic o kvalitách prince, nic o kvalitách principu. Nelze obecně tvrdit, že princip je horší než princ, či že princ má větší význam, než princip. Nevíme-li nic o princi, může být jakýkoliv. Může to být hloupý a nadutý krutovládce stejně jako všemi mastmi mazaný intrikán. V případě principu může jít o některý z principů etiky, či mravů, jejichž nastolení a dodržování lze nade vší pochybnost považovat za prospěšné.

¹ Jedná se o dílo „Informace a dobro“ Michala Růžičky z roku 1993, které jsem získal ze školního projektového disku jako doporučenou literaturu ke kurzu FIL406.

Pak já naopak tvrdím, že by mohlo být nedůstojné lidských bytostí nepopravit prince a nenahradit jej principem.

3 Předehra

Alespoň na chvíli, jen na okamžik, kdy jsem četl jeho větu², jsem musel dát autorovi za pravdu. Považuji-li se za moderního člověka, zůstal jsem zírat. Ne proto, že bych nevyprávěl, vyprávím často a rád, ale proto, že jsem vážně zíral na to, jak moderní člověk zírá. Po krátké chvíli jsem se oklepal, přestal zírat, zapudil jsem zášť a pokračoval ve čtení. Obecně jistě nelze připustit, že by dějiny nahradila data a lidé zůstali na tato data jen zírat. Nelze to připustit i proto, že existuje množství lidí, kteří jen tupě nezírají. Sám se mezi ně počítám a osobně jich znám desítky. Ano, znám i takové, kteří prostě nevydrželi tlak médií, která by ráda měla své diváky jen odevzdaně hledící do blikavých obrazů, které jsou jim předsouvány, a kteří by mohli patřit do Růžičkou zmiňované skupiny lidí. Přesto ani nad nimi bych nelámal hůl. Ještě ne.

4 Věta první

K velice podobné definici světů, tak jak je vidí Růžička jsem dospěl poměrně nedávno také, při debatě s jednou mou přítelkyní, kdy jsme narazili na nesrovnalosti v našich chápáních světa. To mě přivedlo na nutnost definovat a explicitně vyjádřit, co je svět, je-li světů více, kolik jich je a jak se ustanovují. Bohužel, ona přítelkyně poté z diskuse ustoupila, mohli jsme se ještě mnohého zajímavého dobat.

Ale teď zpět k tématu. To, že souhlasím s pojetím světa tak, jak jej Růžička nastínil, včetně jeho „*bytí člověka na světě*“, ještě neznamená, že souhlasím s jeho výplody, které z tohoto vyvodil. Na rozdíl od pana Růžičky se domnívám, že pokud kdy existoval „přirozený svět“, pak existuje i nadále³. Přirozený svět je závislý od přirozeného času a prostoru, které jsou závislé na přirozeném lidském chápání těchto dimenzí, jež pochopitelně překonány ani zrušeny nebyly. I když se možná toto chápání od dávných věků posunulo, zůstalo stále přirozené, protože lidská mysl funguje stále stejně přirozeně, jako fungovala kdysi. Jen máme víc zkušeností a znalostí. To však našemu přirozenému vidění světa nic neubírá, chtělo by se říci naopak, přidává. S každou novou informací, s každou novou vědomostí či zkušeností jsme noví, lepší a bohatší. Díky své zkušenosti přirozené světy rozhodně nebouráme. I proto se mi zdá

² „Moderní člověk již nevypráví, moderní člověk zírá.“

³ Srovnej: „V každém případě se dá asi říci, že člověk svět získává (ale určitým způsobem i tvoří) zkušeností. Takovou zkušeností, která je základně bytím na světě, zkušeností, jež je závislá na přirozeném prostoru i čase. Dnešní svět již tímto přirozeným světem není.“

bezpredmetné hledat, jak mělo dojít k něčemu, k čemu vlastně vůbec nešlo.

5 Věta druhá

Doposavad jsem nebyl ve sporu o chápání informace. Ale v této části pan Růžička již započíná vnucovat nesprávnou vizi fenoménu, jakým informace bezesporu je. Začíná popisovat informaci (jako podstatné jméno nazývající určitou entitu) novým způsobem, jako proces přeměny zkušenosti ve znaky a to bez jakéhokoliv varování či zatím bližšího vysvětlení. Následuje ukázka o Petrově tvrzení⁴, která je samozřejmě mylná a ze kteréžto vychází další páně Růžičkova tvrzení. Proč je mylná? Inu proto, že není zřejmé, že pouhým Petrovým sdělením o jistém stavu tak, jak jej on vnímá, nutně vnucuje jiným svoji vizi světa a požaduje po ostatních, aby své vidění světa rekonstruovali. Nikoliv, on pouze sděluje, že něco nějak vnímá, své vjemy se na ostatní přenášet nesnaží. Nechává na každém, aby sám viděl strom takový, jaký jej vidět chce či může, nezávisle na tom, co a jak vidí Petr.

Považovat informaci za výzvu lze pochopit jako básnickou licenci, prozaickou metaforu či snahu o vzletný popis něčeho. O tom, jestli je informace výzvou, zklamáním, výpovědí či čímkoliv jiným, rozhoduje až příjemce informace, který ji zasazuje do pro něj vlastního kontextu v jehož mantinelech si ji vyloží. Tedy, informace výzvou být může, avšak nutně nemusí. Může být také čímkoliv jiným.

Postupně se dostává k tomu, že i svět je in-formován znaky. Toto mi připadá již plně v rozporu s tím, jak jsou světy utvářeny a chápány ve větě první. Světy jsou tvořeny zkušenostmi rodícími se zevnitř lidského myšlení, ne ze znaků. Jistě, znaky tvoří důležitou roli, ale jen pouze roli nositele informace a ne tvůrce světů. Informace je cosi mnohem esenciálnějšího než pouhé znaky. Znaky nejsou podstatné, jde o zástupné symboly, které obecně mohou být jakékoliv a samy o sobě nemají význam. Není tedy důvodu, aby zkušenost jakkoliv in-formovala znaky, ledaže pro přenos, kterým pan Růžička vytrvale opovrhne.

6 Věta třetí

Informace skutečně vzniká ze zkušenosti, jedná se o formalizovanou a popsanou zkušenost podle pravidel, která se nám pro tento účel jeví, jako vhodná. Jde o extrakt zkušenosti do přenositelné formy. Bohužel, skoro vždy dochází k oddělení důležitých

⁴ „Tím, že Petr sděluje, že „tamten strom je zelený“, neříká pouze „tamten strom je zelený“, ale „má zkušenost o světě je taková, že tamten strom je zelený, zreorganizujte svou zkušenost o světě také“.“

neextrahovatelných částí zkušenosti, které do informace prostě přeneseny být nemohou. Informace je tedy jen lehkým odvarem zkušenosti, ovšem schopným formovat zkušenosti jiné. Jak kvalitně, to do velké míry závisí na každém jedinci.

Není pravda, že pouhé získání informace⁵ rozhodne o vědění možnosti představit si skutečnost určitým způsobem. Protože se zde nehovoří o typu ani obsahu takové informace, je podobný soud velice zavádějící. Opět zde autor předpokládá skutečnosti, které mohou, ale také nemusí, být splněny. Pak i jeho závěry mohou, ale také nemusí, být správné.

Tvrdit, že kvalita spočívá ve výzvě, nic nového nepřináší, navíc jsem již onu výzvu dostatečně zneschopnil vytvářet jakékoliv kvality. Mám za to, že pokud vůbec kvalita informace existuje a pokud vůbec v něčem spočívá, jsou to jen hodnoty, které může lidská mysl vybudovat s použitím takovéto informace za předpokladu, že bez použití této informace by to nebylo možné.

7 Věta čtvrtá

Hned u prvního odstavce⁶ této věty se musím na chvíli zastavit. Informace nestojí proti ani vedle, nemusí být nutně vnějším prvkem. Informace je minimálně součástí našeho myšlení, je zobrazena v myšlenkách, ovlivňuje a vytváří je, jiná naopak zatracuje a nechává mizet. Proto je také vnitřním prvkem, už i proto, že se může z myšlenek rodit a nikdy nemusí oblast našeho myšlení opustit. Informaci sice mám, nejsem jí, ale také není možné říci, že bych ji vlastnil. Vůbec vztah myslí člověka k informací je mnohem složitější a hůře pochopitelný, než se pan Růžička snaží naznačovat.

Informaci musí být alespoň nějak rozuměno, není možné považovat zprávu, které není rozuměno, za informací. S tím, že informace je kvalitou zprávy, lze velmi dobře souhlasit, přičemž existence tohoto tvrzení v tomto textu mě poměrně překvapila.

⁵ „Mám-li informaci, vím, že si lze skutečnost představit i takto-a-ne-takto.“

⁶ „Informace, zdá se, stojí vždy proti, anebo vedle mne, je stále čímsi vnějším. A to i v případě, jsem-li jejím tvůrcem. Informaci mám, informací nejsem. Mohu ji předat, nemusím ji rozumět, mohu ji užít, využít, zneužít, zahodit, ztratit, zapomenout. Je to tak proto, že informace následuje zkušenost. Je to tak proto, že je kvalitou textu, promluvy, posunku nebo značky. Právě s nimi mohu dle libovůle nakládat - a informace je tím ovlivněna.“

Informace jako taková vůbec není závislá na čase⁷ či jeho horizontu. Její k možnosti využití, její kvalita je závislá na čase, ale nejen na čase. Také na místě, způsobu či jiných okolnostech, zkrátka na kontextu k němuž patří, do něhož byla zasazena (i když třeba do něj nepatří), či v jehož rámci má být užita. Za tento kontext považovat pouze čas je krutou chybou.

Informace skutečně netrvá. Trvat může zpráva, informace je její konkrétní výklad. Různé informace z téže zprávy mohou být „vytěženy“ v různých kontextech. Protože jsou informace kontextově závislé a kontexty se neustále mění, nemají ani tyto informace vlastního trvání.

8 Věta pátá

Informace je výklad zprávy a s definicemi může mít společné jen to, že mohou existovat definice pro určité postupy, jak ze zpráv informace vyložit.

9 Věta šestá

Souhlasím, že informace není součástí světa fyzického, a je-li svět mentální ekvivalentní světu symbolickému (o čemž bych si dovolil občas pochybovat), bylo by možné souhlasit s tím, že informace je součástí světa symbolického. Ale není-li mentální svět totožný se světem symbolickým, pak je informace součástí spíše světa mentálního, než symbolického. Je totiž docela dobře možné, že informaci nemusí nést pouze symboly.

Větu o perspektivě informace⁸ se mi ani při největší snaze v kontextu tohoto díla nepodařilo vyložit.

10 Věta sedmá

Kupodivu, zde autor zjišťuje, že existuje více aspektů určité věci, než jen jeden, který je mu předkládán. Kéž by si toto uvědomoval i v okamžicích, kdy předkládá své závěry okolí. Zajímavě cupuje některé klasické teze teorie informace, proti čemuž snad není, co příliš namítat.

11 Věta osmá

I já se ke zde zmíněným definicím musím postavit maličko odmítavě. Definice mají ten problém, že ve snaze je maximálně

⁷ „Informace je závislá na horizontu. Znamená to, že k naplnění přívlastku „informační“ jsou nutné nejen jisté kvality, ale i pravý čas; právě ten jediný čas, v němž se tyto kvality mohou projevit.“

⁸ „Perspektivou informace je stát se ex-formací, čili: horizontem spolubyti.“

zjednodušit a učinit zapamatovatelnými, byly z nich evidentně vypuštěny množství podstatných tvrzení, přičemž takto ochuzené definice nejsou sto podobným útokům, jako předvedl pan Růžička, odolat.

12 Věta devátá

Ze zde citovaného Descartese o informaci opravdu mnoho nevyplývá. Dále zmiňované eskapády s daty jsou docela v pořádku, až na příklad se sousedovým pokojem. Zde zase dochází k nekonzistencím, k záměnám hrušek s jablky a daty s informací. Věřím, že tím autor jen chtěl ukázat zaslepenost některých lidí, kteří si tento rozpor neuvědomují, a že tím nechtěl ukazovat sám na sebe. Citací Whiteheada si to možná uvědomuje.

13 Věta desátá

Aspiruje-li pan Růžička ve svém díle na středověkého kouzelnického učně⁹, minul se v čase o mnoho set let. Nemyslím si, že bychom měli v čemkoliv hledat kouzla, filozofie je na vyšší úrovni, než aby toto dělat musela.

S ošidnostmi a úskalími nesprávného užití faktů či dat se autor dobře vyrovnal a nelze jinak, než s ním souhlasit. To však nikterak nepostihuje informaci. A proč podsouvat, že informace má být vždy jen odpovědí. Je přeci jasné, že tomu tak není.

14 Věta jedenáctá

Považovat data za partnery, vnímat je jako výzvu, to je personifikace, která je neopodstatněná a nepatřičná. O výzvách jsem již napsal a o partnerství dat – to by data napřed musela být subjekty, aby je bylo možno považovat za partnery.

15 Věta dvanáctá

Ale přeci není protikladem, že na špinavé ulici vyrostly řeřichy. Prostě ona ulice nebyla tak moc špinavá, jak si autor myslel. To, že se dopustil omylu, není možné brát za protiklad faktů ve vyprávěném příběhu. Autor pouze špatně interpretoval fakta, kterých se mu dostalo, vytvořil z nich nedokonalé informace, které mylně použil a získal naprosto nesprávnou vizi světa za svými okny. Nyní, když zjišťuje, že mu nějak nesedí, svede to na rozpory ve faktech. Kdepak! Jsou to rozpory a chyby v jeho myšlení, ne ve faktech, jako takových.

⁹ „A vskutku: fakta sice bývají považována za zaklínadlo, často jsou ovšem bez kouzla.“

Ovšemže dějiny spočívají v příbězích, to je naprosto nepochybné. Při hledání společných dějin nás všech, příběhů nás všech musíme abstrahovat od jednotlivostí a pomalu nám z příběhů zůstávají jen data a fakta. Však my, kteří to víme, dokážeme částečně z těchto faktů a dat ony příběhy rekonstruovat a ostatním je předkládat k obdivu a ponaučení.

Autor konečně správně chápe, že neputují informace, ale zprávy. To je již posun k lepšímu.

16 Věta třináctá

A opět to zapomněl a nechává obíhat světem informace. Dokonce je nechává produkovat vrstvami světa! Chytám se za hlavu a nevím už, kam utéci.

S pohledem na filozofy, vědce a informatiky se docela ztotožňuji. Podle tohoto členění bych se měl přestat považovat za informatika, a začít spíše za filozofa. Přesto se vidím někde mezi. Ne proto, že by mě z obojího snad něco chybělo, ale proto, že z obojího mám skoro všechno, až na některé drobnosti u informatiků. Tedy, mimo jiné, nepovažuji texty za nádoby poznatků k soukromým účelům. Ale to je jen podružnost.

17 Věta čtrnáctá

Dialog je sice užitečným, avšak rozhodně ne nezbytným pro existenci informace. Jak již jsem napsal, je možné uvažovat informace takové, které sami vytváříme a které naši mysl neopouštět. Nevedeme o těchto informacích dialogy a přesto jako informace existují. V dialogu se informace neukazují, v dialogu se vyměňují zprávy. Jak budou pochopeny, vyloženy a jestli z nich nějaké informace vyplynou, je otázka již jiná a s vlastním dialogem nesouvisející.

18 Věta patnáctá

Základním kamenem této věty je opět podmínka, kterou jsem již odmítl. Není v mém zájmu se zde znovu opakovat.

Když autor zvolává „Pochopitelně!“¹⁰, musím opět kontrovat: Ale kdepak! Oni zmínění sběrači nejsou vůbec sběrači informací, jsou to sběrači dat, faktů, zkrátka zpráv.

Média jsou opravdu pohromou lidstva.

¹⁰ „Člověk-sběrač se znovu záhadně vynořuje jako sběrač informací," praví Marshall McLuhan, a mně nezbývá než přikývnout: pochopitelně!“

19 Věta šestnáctá

Poslední má poznámka pro předchozí větu se velmi dobře hodí i k této. Nicméně, médium, coby prostředek dialogu (televize, noviny, telefon, e-mail, ale i jazyk či hudba a další...) si dovedu velice dobře představit, na rozdíl od pana Růžičky. Jeho škoda.

20 Věta sedmnáctá

Tento oddíl lze již považovat za úvod k závěru. Nehovoří se zde tolik o informaci, jako o světě a odpovědnosti. Protože se mi tyto formulace jeví velice obecné, nemám proti nim žádných výtek.

21 Dohra

Chtělo by se říci: Dohráno. Ale neřekne se. Autor zde poukazuje pouze na nebezpečí záměny funkcí médií, na nebezpečí špatného pochopení světa. O informaci se už raději nezmiňuje.

22 Závěrem

Pan Růžička nemá místy jasno v tom, jaký je rozdíl mezi zprávou a informací. Také zavádí zajímavý proces, který pojmenoval in-formací, kde zkušenosti formují znaky. Dále nachází kvalitu informace ve výzvě k přeměně nazírání na svět.

Jeho závěry jsou postaveny na mylných, nesplnitelných či nejednoznačných předpokladech a proto je z velké části musím odmítnout jako nekonzistentní a nesprávné. V jednom případě se dokonce dopustil vlastního protimluvu, když hovoří o in-formaci světa znaky.

Chyby ve způsobu a postupu myšlení, které předvedl autor nejzřetelněji na příkladu ve větě dvanácté, se táhnou celým tímto dílem.

Jsem přesvědčen, že autor naprosto nepochopil, podstatu informace, její roli, význam a smysl. Čtením tohoto díla jsem chvílemi dost trpěl.

Kde se nachází ono „dobro“, které autor avizoval již v názvu, a jaký je jeho vztah k informaci – ať už je chápána jakkoliv – bohužel, pan Růžička neprozradil.

Snad někdy jindy, někde jinde a nějak jinak. Snad.

23 Literatura

- Michal Růžička: Informace a dobro, 1993 (informace+dobro.rtf na projektovém disku Fil 406).

Obsah

1	Úvodem.....	1
---	-------------	---

2	Motto	1
3	Předehra	2
4	Věta první.....	2
5	Věta druhá	3
6	Věta třetí	3
7	Věta čtvrtá.....	4
8	Věta pátá	5
9	Věta šestá	5
10	Věta sedmá.....	5
11	Věta osmá	5
12	Věta devátá	6
13	Věta desátá.....	6
14	Věta jedenáctá.....	6
15	Věta dvanáctá.....	6
16	Věta třináctá.....	7
17	Věta čtrnáctá	7
18	Věta patnáctá.....	7
19	Věta šestnáctá.....	8
20	Věta sedmnáctá	8
21	Dohra	8
22	Závěrem	8
23	Literatura	8

Příloha B - Anotální list pro seminární práci

V souhrnu se uvede téma a cíl práce a stručně se charakterizují použité metody a výsledky práce. Prosíme o pečlivé a čitelné vyplnění formuláře.

ESOP 2002 - seminární práce

Autor	Jaroslav Ježek
Název	Kde je dobro v informaci? Kritika díla Michala Růžičky
Fakulta	Informatiky a statistiky VŠE
Předmět	FIL406 – Filozofické problémy kvantifikace a měření
Vedoucí	Doc. Ján Pavlík
	Podpis proděkana pro VaV:
	Datum předání na sekretariát prorektora pro VaV:
Souhrn	Autor kriticky posuzuje filozofické dílo Informace a dobro od M. Růžičky, kdy ukazuje chyby v postupech a předpokladech, na kterých M. Růžička stavěl své závěry. Poukazuje na nekonzistenci užití výrazů a jejich významů.
Klíčová slova	Informace, data, fakta, zpráva, pojetí světa, výzva, filozofie